

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПОКАЗНИКІВ ТА МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

SYSTEMIZATION OF INDICATORS AND METHODS OF ASSESSMENT OF ECONOMIC SAFETY OF THE BANKING SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

В статті здійснено аналіз та узагальнення існуючих методик, підходів, моделей та методів оцінювання економічної (фінансової) безпеки банківського сектору. Розглянуто затверджену на державному рівні методичку розрахунку фінансової складової безпеки держави, а саме безпеку банківської діяльності, проаналізовано нормативний та рейтинговий методи, визначено їх переваги та недоліки. Автором виділено суперечності в сучасних науково-методичних підходах щодо оцінювання рівня різних складових економічної безпеки – інформаційної, кредитної, інвестиційної, транспарентної та інших. Здійснено групування авторських методів та моделей, проаналізовано їх сутність та виокремлено суттєві переваги. Напрямами подальших досліджень є розробка інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки банківського сектору з обґрунтуванням комплексного набору індикаторів та їх нормативних меж, а також на його основі побудова економіко-математичних моделей, які враховуватимуть розвиток та життєздатність банківського сектору.

Ключові слова: економічна безпека, банківський сектор, національна економіка, методика оцінювання, метод, індикатори економічної безпеки, моделі оцінювання економічної безпеки.

В статье осуществлен анализ и обобщение существующих методик, подходов, моделей и методов оценки экономической (финансовой) безопасности банковского сектора. Рассмотрено утвержденную на государственном уровне методичку расчета финансовой безопасности государства, а именно безопасность банковской деятельности, проанализированы нормативный и рейтинговый методы, определены их преимущества и недостатки. Автором выделены противоречия в современных научно-методических подходах к оценке уровня различных составляющих экономической

безопасности – информационной, кредитной, инвестиционной, транспарентной и других. Осуществлено группировки авторских методов и моделей, проанализированы их сущность и выделены существенные преимущества. Направлениями дальнейших исследований является разработка интегрального показателя оценки уровня экономической безопасности банковского сектора с обоснованием комплексного набора индикаторов и их нормативных границ, а также на его основе построение экономико-математических моделей, которые будут учитывать развитие и жизнеспособность банковского сектора.

Ключевые слова: экономическая безопасность, банковский сектор, национальная экономика, методика оценки, метод, индикаторы экономической безопасности, модели оценки экономической безопасности.

During the study, the analysis and generalization of existing methods, approaches, models and methods for assessing the economic (financial) security of the banking sector was carried out. The approved state-level methodology for calculating the financial component of state security, namely security of banking activities, analyzes regulatory and rating methods, defines their advantages and disadvantages. The author highlights the contradictions in modern scientific and methodological approaches to assessing the level of various components of economic security – information, credit, investment, transparency and others. The authoring methods and models are grouped, the essence of them is analyzed and significant advantages are highlighted. The purpose of this study is to analyze, summarize and systematize the existing approaches, methods and indicators of economic security of the banking sector of the national economy.

Key words: economic security, banking sector, national economy, assessment methodology, method, indicators of economic security, models of economic security assessment.

УДК 336.71

Славкіна М.А.

аспірант

Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Ефективне функціонування банківського сектору національної економіки з метою забезпечення акумулювання, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між економічними суб'єктами, підвищення рівня стабільності, надійності, ліквідності та зниження рівня декриміналізації банківської діяльності неможливі без дотримання високих стандартів його економічної безпеки. Сучасні високоризикові конкурентні умови банківської діяльності, впровадження новітніх інформаційних технологій, нерозвиненість вітчизняного фінансового ринку, зростання рівня економічної та кібернетичної загрози висуває на перший план питання оцінювання та моніторингу економіч-

ної безпеки банківського сектору на макроекономічному рівні. Тому актуальним є завдання щодо узагальнення та систематизації індикаторів, а також методів та моделей оцінювання рівня економічної безпеки банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з того, що банківський сектор пов'язаний не тільки із комерційними підприємствами, а й забезпечує функціонування державного та реального секторів економіки, дослідники вважають, що проблеми цього сектору безпосередньо пов'язані із безпекою держави. Так, О.В. Тимошенко запропоновано методичку розрахунку субіндексів складових державної безпеки, визначено і обґрунтовано

їх порогові значення, а також методику зведення їх в інтегральний показник [1].

Авторами [2] запропоновано концептуальну модель безпеки державних фінансів на основі кількісних індикаторів ризиків, які вказують на підвищення ймовірності та потенційних обсягів невиконання державою своїх зобов'язань перед суспільством і кредиторами. При цьому важливим є відхилення цих показників від порогових значень та включення до інтегрального показника таких специфічних складових, як погіршення фінансового стану підприємств реального сектору економіки та стану фінансових ринків.

Достатньо велика кількість публікацій присвячена проблемам оцінювання економічної і фінансової безпеки на рівні підприємства та фінансової установи (комерційного банку, компанії з управління активами, страхової компанії тощо). У статті Зачосової Н.В. запропоновано формування системи економічної безпеки фінансової установи із таких підсистем, як фінансова безпека, що складається з фінансової безпеки власних ресурсів та активів клієнтів, інтелектуально-кадрова, матеріальна фізична (силова), інформаційно-аналітична, техніко-технологічна, правова, зовнішня (політична, конкурентна тощо), а також виокремлено авторські принципи її побудови [3].

Багато досліджень в українській науці присвячені розробці методів та індикаторів оцінювання рівня економічної та фінансової безпеки банківської системи та окремо комерційного банку.

На думку авторів [4], кінцевим етапом управління економічною безпекою банківської установи є контроль (поточний та підсумковий), який забезпечує зворотній зв'язок, оцінюючи ефективність заходів безпеки, та дозволяє оцінити відхилення від запланованих показників та ступінь ризику, на який наражається банк. Ними обґрунтовано специфічні показники фінансово-економічної безпеки банківського контролю над економічною злочинністю.

Але не дивлячись на багатий спектр наявних досліджень в цій сфері, проблемі систематизації існуючих методик, методів та моделей щодо оцінювання рівня економічної безпеки саме банківського сектору не приділено достатньої уваги.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз, узагальнення та систематизація існуючих підходів, методів та індикаторів економічної безпеки банківського сектору національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на аналіз наукової літератури, можна стверджувати, що на сьогодні відсутній систематизований єдиний підхід щодо методики оцінювання рівня безпеки банківської системи, побудови моделей та визначення методів оцінювання економічної безпеки банківської діяльності. Для багатьох вчених також дискусійним є питання щодо засто-

сування термінологічного апарату – «економічна безпека» чи «фінансова безпека». Оскільки банки є фінансовими посередниками та фінансовими установами, основною метою діяльності яких є отримання прибутку та здійснення специфічних фінансових операцій та послуг, багато дослідників вважає за необхідне говорити саме про фінансову безпеку. На наш погляд, такий підхід зводить вектор оцінювання загроз для банківського сектору в рамках національної економіки. В українському законодавстві під банківською безпекою розуміється рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування [7]. Таке визначення спирається на основний індикатор банківської діяльності – стійкість, але при цьому не враховуються такі типові показники, як ліквідність, надійність, життєздатність банківського сектору, а також суб'єктивні показники, наприклад, морального, репутаційно-іміджевого ризиків. Тому в даному дослідженні ми спираємось на наступне тлумачення поняття «економічна безпека банківської системи»: з одного боку – як негативні наслідки діяльності банків для всієї національної економіки та клієнтів (контрагентів), з іншого – як запобігання загрозам фінансовому стану всього банківського сектору країни, НБУ та окремим банківським установам [8]. Тобто суб'єктами національної економіки, які зацікавлені у формуванні ефективної системи економічної безпеки банківського сектору, є держава, суб'єкти господарювання і домогосподарства. В таблиці 1 наведено матрицю узгодження економічних інтересів суб'єктів національної економіки з метою забезпечення економічної безпеки.

Отже, при систематизації методів та показників оцінювання економічної безпеки банківського сектору слід враховувати взаємозв'язки та взаємні економічні інтереси суб'єктів національної економіки та банківського сектору, а також зовнішні загрози (наприклад, залежність від іноземних кредитів або рефінансування іноземними банками) та стабільність вітчизняної економіки, незалежність її від зовнішнього негативного впливу.

В таблиці 2 наведено групування існуючих на сьогодні методик, які ґрунтуються на різних базових моделях та враховують в основному внутрішні фактори впливу (загрози) на стан економічної безпеки банківського сектору. Банківський сектор характеризується високим рівнем регуляторної складової та впливу на стабільність функціонування держави, тому фахівцями Міністерства розвитку та торгівлі України створено Методику розрахунку індексу економічної безпеки держави, в склад субіндексу «Фінансова безпека» якого входить показник банківської безпеки, що формується з наступних показників:

- частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України;
- співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті;
- частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків;
- співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів;
- рентабельності активів;
- співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- частки активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи [5].

Вважаємо, що для застосування превентивних заходів щодо загроз для банківської системи, слід спиратись на показники в динаміці з метою побудови прогнозів, а також розробити та впровадити індикатори-передвісники кризових явищ та індикатори-маркери загроз.

Нормативний метод застосовується регулятором щодо впорядкування, нагляду та регулювання банківської діяльності як в європейських розвинених країнах, так і в Україні. Вітчизняний регулятор

при впровадженні нормативів враховує розробки та положення міжнародної організації з банківського нагляду – Базельського комітету. Станом на сьогодні НБУ вимагає дотримання наступних нормативів:

1. Нормативи капіталу: мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1 (500 млн. грн.); достатності (адекватності) регулятивного капіталу – Н2 (не менше 10%), достатності основного капіталу – Н3 (не менше 7%).
2. Нормативи ліквідності: миттєва ліквідність – Н4 (не менше 20%); поточна ліквідність – Н5 (не менше 40%); короткострокова ліквідність – Н6 (не менше 60%).
3. Нормативи кредитного ризику: максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – Н7 (не більше 25%); великих кредитних ризиків – Н8 (не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу); максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами – Н9 (не більше 25%); максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам – Н10 (не більше 30%).
4. Нормативи інвестування: інвестування в цінні папери окремо за кожною устано-

Таблиця 1

Матриця узгодження економічних інтересів суб'єктів національної економіки з метою забезпечення економічної безпеки

Суб'єкти	Домогосподарства	Суб'єкти господарювання	Банківський сектор	Держава
Держава	Покращення якості життя та соціальних стандартів, підвищення рівня добробуту, забезпечення рівномірного доступу до фінансових ресурсів	Покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату, зниження податкового тиску, забезпечення інноваційного розвитку	Зниження рівня інфляції, стабілізація валютного курсу, удосконалення нормативів банківської діяльності, створення мегарегулятора з метою розвитку національного фінансового ринку,	Створення ефективної системи національної економічної безпеки та моніторингу її стану
Банківський сектор	Підвищення довіри до БС, рівня фінансової грамотності, якості та спектру послуг, що надаються КБ	Розробка нових програм фінансування (кредитування) бізнесу, диверсифікація банківських продуктів згідно попиту, створення ефективної системи захисту комерційної інформації СГ	Створення ефективної системи економічної безпеки та моніторингу її стану	Забезпечення функціонування державного та реального секторів національної економіки, проведення ефективної грошово-кредитної, монетарної, валютної політик
Суб'єкти господарювання	Підвищення рівня якості продукції, застосування екологічних і безпечних (зелених) технологій виробництва, обґрунтована цінова політика	Створення ефективної системи економічної безпеки та моніторингу її стану	Розширення меж користування банківськими послугами, збільшення частки позикового капіталу для забезпечення ефективного функціонування,	Зниження рівня експортно-імпортної залежності, забезпечення зайнятості, наповнення бюджету (за рахунок податкової дисципліни)
Домогосподарства	Створення ефективної системи власної економічної безпеки	Забезпечення висококваліфікованими кадрами, розрахункова дисципліна, формування платоспроможного попиту на продукти (товари, послуги)	Підвищення рівня користування банківськими продуктами, фінансова розрахункова дисципліна, перехід від заощадження ресурсів до їх інвестування	Своєчасна сплата податкових зобов'язань, використання соціальної фінансової допомоги за призначенням, економне використання природних та інших ресурсів

Джерело: складено автором на основі [1-3, 5-7]

вою – Н11 (не більше 15%); загальної суми інвестування – Н12 (не більше 60%) [8].

Для відображення практичного застосування даної методики, наведемо показники, що характеризують стан виконання вимог регулятора по банківській системі (таблиця 3).

Відхилення розраховуються порівняно із 2015 роком, оскільки окремі нормативи було змінено та виведено із розрахунків Постановою Правління Національного банку України від 08.06.2015 № 361.

Аналізуючи дані табл. 3, дійшли висновків: регулятивний капітал по банківській системі зменшився на 42%, оскільки відбулось значне зменшення кількості банків; зменшення нормативу Н7 свідчить про позитивну динаміку щодо зниження кредитних ризиків на 2,4%. Стосовно нормативу Н9, то на 01.01.2016-2017 рр. він перевищував рекомендований рівень у 25%, також спостерігається негативна тенденція щодо інвестування – як в цінні папери, що є сигналом про затяжні кризові явища на фондовому ринку Укра-

їни, так і взагалі із інвестиціями банківського сектору. Тобто банки не зацікавлені в прямих інвестиціях в реальний сектор національної економіки, а віддають перевагу портфельним інвестиціям для отримання прибутку від їх реалізації. Всі інші показники відповідають нормативним значенням, що свідчить про достатньо високий рівень банківського нагляду та фінансову дисципліну суб'єктів банківського сектору.

Стосовно рейтингового підходу, то НБУ затвердив порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки за системою CAMELSO, що ґрунтується на оцінці ризиків і визначення рейтингових оцінок за такими основними компонентами:

– капітал – Capital Adequacy (C) – оцінка розміру капіталу банку з точки зору його достатності для захисту інтересів вкладників і підтримки платоспроможності;

– якість активів – Asset Quality (A) – спроможність забезпечити повернення активів, вплив проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку;

Таблиця 2

Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки банківського сектору

Методичний підхід до оцінювання економічної безпеки банківського сектору	Розробник методичного підходу	Сутність підходу	Переваги/недоліки даного підходу
Індексний	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України [5]	Підґрунтям є комплексний аналіз індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз, застосовуються для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Банківська безпека є складовою показника фінансової безпеки, що розраховується як інтегральний індекс	Переваги: 1. Ґрунтування на офіційних даних НБУ. 2. Застосування експертних оцінок, у тому числі рейтингових звітів міжнародних неурядових організацій. Недоліки: 1. Показники не оцінюються в темпах приросту, тобто не відображають динаміку 2. Деякі порогові значення визначені, спираючись на досвід економічно розвинутих країн, та не відповідають нормам вітчизняного законодавства та стану національної економіки
Нормативний	Національний банк України [8]	Згідно до міжнародних нормативів Базель II та Базель III, розроблено перелік обов'язкових економічних нормативів, які повинні відображати стан стійкості, ліквідності, надійності, ступеню ризику банківського сектору та окремих комерційних банків	Не враховується зміни в національній економіці та банківській системі, а також кризові явища. Але вони дозволяють підтримувати надійність і стабільність банківського сектору, тим самим не знижуючи рівень довіри з боку клієнтів
Рейтинговий	Незалежні рейтингові агентства, міжнародні рейтингові системи, затверджені регулятором [9, 10]	За певними показниками визначається місце банківської установи в банківській системі	Відбір критеріїв побудови рейтингу агентствами має суб'єктивний характер, результати залежать від якості наданої банками інформації. Рейтингові системи спираються на нормативну базу, розроблену згідно міжнародних стандартів, але вони не відображають зміни стану банківського сектору та можливості його розвитку

Джерело: узагальнено автором

Динаміка показників економічних нормативів по банківському сектору України станом на 01 січня 2013-2017 рр.

Назва нормативу	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	Темп росту, 2013 / 2017, %
Мінімальний розмір регулятивного капіталу, Н1 (500 млн. грн.)	178908,9	204 975,9	188 948,9	129 816,9	109 653,6	58,03
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу, Н2 (не менше 10%)	18,06	18,26	15,60	12,31	12,69	81,35
Миттєва ліквідність – Н4 (не менше 20%)	69,26	56,99	57,13	78,73	60,79	106,41
Поточна ліквідність – Н5 (не менше 40%)	79,09	80,86	79,91	79,98	102,14	127,82
Короткострокова ліквідність – Н6 (не менше 60%)	90,28	89,11	86,14	92,87	92,09	106,91
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента – Н7 (не більше 25%)	22,10	22,33	22,01	22,78	21,48	97,59
Великі кредитні ризики – Н8 (не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу)	172,91	172,05	250,04	364,14	308,27	123,29
Максимальний розмір кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами – Н9 (не більше 25%)	0,37	0,36	0,13	31,19	36,72	28246,15
Інвестування в цінні папери окремо за кожною установою – Н11 (не більше 15%)	0,09	0,04	0,01	0,002	0,001	10,00
Загальна суми інвестування – Н12 (не більше 60 %)	3,48	3,15	2,97	1,10	0,60	20,20

Джерело: складено за [11]

Таблиця 4

Методи і моделі оцінювання економічної (фінансової) безпеки банківського сектору

	Методи і моделі, що ґрунтуються на коефіцієнтах (показниках) та нормативах	Методи і моделі, що базуються на оцінці банківських ризиків	Методи і моделі, засновані на експертних оцінках	Економіко-математичне моделювання	Методи і моделі, що враховують суб'єктивні складові
Автори	Барановський О.І. [6]		Побережний С.М., Дадашев Б.А., Пластун О.Л. [21]	Сергєєва Л.Н, Книшенко Т.М., Марковський О.В., Дяченко О.Г., Заграй Г.В. [23]	Побережний С.М., Дадашев Б.А., Пластун О.Л. [21]
	Коваленко В.В. [13]	Жарій Я.В. [19], Жарій Я., Куфаєва В. [25]			Жарій Я., Куфаєва В. [25]
	Ткаченко А.М., Маменко К.І. [14]	Євсєєв С.П. [20]		Євсєєв С.П. [20]	Зачосова Н.В. [7]
				Сергієнко О.А., Чуйко І.М., Солдатова Я.Ю. [24]	
	Сак Т. [15]				
	Крупка І.М. [16]				
			Мігус І.П., Дудченко Н.В. [18]		
	Кльоба Л.Г. [17]	Кльоба Л.Г. [17]			
	Васильчишин О.Б. [18]	Васильчишин О.Б. [18]		Васильчишин О.Б. [18]	

Джерело: узагальнено автором

– менеджмент і корпоративне управління – Management (M) – оцінка методів управління банком з точки зору принципів корпоративного управління, ефективності діяльності, методів управління та контролю;

– надходження – Earnings (E) – достатність доходів банку для перспективного розвитку та зростання;

– ліквідність – Liquidity (L) – здатність банку забезпечити своєчасне та повне виконання своїх зобов'язань;

– чутливість до ринкових ризиків – Sensitivity to Risk (S) – ступінь реагування банку на зміну ситуації на ринку;

– операційний ризик – Operational Risk (O) – здатність банку ефективно управляти операційним та інформаційним ризиком з метою недопущення/мінімізації фінансових втрат внаслідок реалізації ризиків [9].

Дана методика дозволяє визначити фінансовий стан, якість менеджменту та корпоративного управління, прозорість операцій та ефективність внутрішнього контролю, управління ризиками банківських установ. Також вона допомагає виявити недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку органів банківського нагляду. Це дозволяє заздалегідь вжити відповідні заходи для виправлення недоліків і стабілізації фінансового стану банку. Але, як і в попередньому випадку, вона статично відображає стан банківської установи та системи загалом, не враховуючи динаміку.

Національне рейтингове агентство «Рюрік» розробило власну методику визначення рейтингу комерційних банків, яка відбувається за уніфікованою процедурою з попереднім моніторингом інформації. Рейтинг ґрунтується на комплексному аналізі та різних індикаторах, наприклад, макроекономічного середовища, стану банківської системи, місця банку на ринку, фінансового стану, корпоративного управління та якості системи управління ризиками банку [10]. На наш погляд, такий підхід не враховує можливостей прогнозування розвитку як банку, так і банківського сектору загалом, а також своєчасного виявлення небезпечних тенденцій.

Окремо слід розглянути авторські методи та моделі оцінювання економічної (фінансової) безпеки банківського сектору. В економічній науковій літературі спостерігається багате розмаїття підходів, але більшість з них мають набір подібних показників. Тому виникає необхідність згрупувати наявні методики та моделі за певними ознаками (таблиця 4).

Групування проведемо наступним чином: 1) методи і моделі, що ґрунтуються на коефіцієнтах (показниках) та нормативах; 2) методи і моделі, що базуються на оцінці банківських ризиків; 3) методи

і моделі, засновані на експертних оцінках; 4) економіко-математичне моделювання; 5) методи і моделі, що враховують суб'єктивні складові.

Як видно з таблиці 4, переважна більшість дослідників використовує методики, засновані на розрахунку коефіцієнтів (показників), що характеризують складові економічної (фінансової) безпеки банківського сектору або окремих фінансових установ. Але слід зазначити, що всі інші методи, крім експертних оцінок та тих, що враховують суб'єктивні складові, пов'язані із коефіцієнтним методом і мають комплексний характер, тому що розрахунок ризиків та побудова економіко-математичних моделей ґрунтуються на певних показниках.

Так, в працях [13, 18] авторами пропонуються різні підходи до розрахунку інтегрального показника та обґрунтовується його побудова. Особливу увагу слід приділити методиці побудови інтегрального показника фінансової безпеки, запропонованої Коваленко В.В. [13], яка заснована на таких базових показниках, як співвідношення активів БС до ВВП; рівень доларизації у БС; співвідношення валового зовнішнього боргу до ВВП; частка іноземного капіталу у сукупному банківському капіталі; питома вага проблемних кредитів у чистих активах банківської системи; співвідношення власних і залучених коштів банків; адекватність регулятивного капіталу; чиста процентна маржа. Такі індикатори, що характеризують капітальну базу, рівень залучення коштів, питому вагу проблемних кредитів, відображають сучасні загрози банківському сектору. Але, на наш погляд, не враховані такі загрози, як обсяг банківських резервів, обсяг готівкових грошей, що обслуговують «сірий» сектор національної економіки, обсяг готівкової іноземної валюти в обігу та інвестиційну активність, яка характеризує привабливість національної економіки для інвесторів.

Окрім цього, достатньо попарним є таксономічний метод, щ дає змогу розрахувати інтегральний показник. Проте, при застосуванні даної методики залишається слабким місцем обґрунтування граничних меж зон економічної безпеки банківської системи.

Комплексний підхід із застосуванням індикаторного та ризикового методів визначення банківської безпеки та притаманним банківській діяльності ризикам – кредитного й інвестиційного досліджено у працях [17-18]. Васильчишин О.Б. визначає в складі інтегрального показника кредитних ризиків банківської системи стимулятори (частка прибуткових підприємств, темпи зростання реальної заробітної плати, частка коштів банків у загальних зобов'язаннях по банківській системі) та дестимулятори (частка проблемної заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, кредитна доларизація, нормативи Н7 та Н9, динаміка резервів за активними операціями). Для

визначення впливу сукупності кредитних ризиків на фінансову безпеку банківської системи пропонується розраховувати даний інтегральний показник із застосуванням методів кореляційно-регресійного аналізу шляхом побудови багатофакторної моделі, яка є барометром – зниження його значення свідчить про зниження рівня фінансової безпеки. Математична модель дає змогу оцінити рівень фінансової безпеки щодо кредитних ризиків, однак, на наш погляд, перелік показників, використаних при побудові цієї моделі недостатньо враховує суб'єктивні ризики – панічні настрої населення, зниження рівня довіри до банківської системи, тінізацію реального сектору економіки та малого (середнього) бізнесу.

Оцінку рівня фінансової безпеки інвестиційної діяльності в праці [18] пропонується проводити на основі показників ділової активності, ефективності управління, прибутковості інвестиційної діяльності банків, але автором не враховані валютні ризики (які важливі при іноземних інвестиціях), що можуть виникнути, наприклад, в умовах паніки на міжнародному та національному валютних ринках, оскільки загальна валютна позиція дозволяє оцінити валютний ризик банківської системи, пов'язаний як із поточними платежами, так і з конверсійними операціями, а також міжнародною діяльністю.

За авторським підходом Євсєєва С.П. [20], при розробці інформаційної складової банківської безпеки, слід застосовувати синергетичний підхід, в якому поєднується комплексний підхід щодо аналізу й оцінки ризиків, та синергетичний показник безпеки банківської інформації в автоматизованій банківській системі, за допомогою якого можна оцінити ефективність захисту інформації при кібератаках або випадкових загрозах. Вважаємо за доцільне зазначити, що врахування інформаційної безпеки, безпеки інформації та кібербезпеки є обов'язковим при розробці системи економічної безпеки банківського сектору.

З позиції розгляду банку та банківського сектору як складної соціально-економічної системи, що характеризується з точки зору синергетичного підходу життєздатністю, автори монографії [23] пропонують для дослідження розвитку банківської системи використовувати метод сценаріїв, який є основою для розробки формалізованого уявлення про вирішення проблем системи або напрямів її розвитку. На думку авторів «...ідея управління життєздатністю банківської системи полягає в тому, що сполучення методів системного та ситуаційного підходу дає змогу будувати сценарії та на їх основі визначати параметри управління та прогнозувати траєкторії розвитку» [23, с. 171]. Концепція життєздатності дозволить: охарактеризувати взаємодію банківського сектору із зовнішнім середовищем (визначивши

складову «стійкість»), виявити внутрішні сили системи – «надійність» та потенціал розвитку – «живучість», а також виявити силу дій, спрямованих на розвиток – «вмотивованість». Здійснивши оцінювання банківського сектору за даною методикою, можливо своєчасно виявити загрози та змінити систему економічної безпеки.

Запропонований колективом дослідників [24] комплекс економіко-математичних моделей дає змогу досліджувати ступінь впливу індикаторів на загальний рівень фінансової безпеки комерційного банку, моделювати сценарії розвитку досліджуваних індикаторів та обґрунтовувати вибір відповідного сценарію забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. Зазначені підходи, на відміну від розглянутих вище, дозволяють визначити можливі напрями розвитку системи та, спираючись на отримані сценарії, визначити майбутні загрози її безпеці.

Для оцінювання рівня економічної безпеки банківського сектору застосовуються не тільки кількісні моделі та методи, а й методи оцінювання якісних показників, зокрема метод експертних оцінок, що ґрунтується на опитуванні (анкетуванні). Така практика оцінювання економічної безпеки банків і банківського сектору є суттєвим доповненням проаналізованих вище кількісних моделей і методів, оскільки в таких методиках присутній суб'єктивний фактор, а саме думка експертів.

В роботі [21] запропонована методика анкетування з метою виявлення думок фахівців банківського сектору щодо організації економічної (фінансової) безпеки, результати якої дозволили виявити стан внутрішньої системи фінансової безпеки установи, а також основні зовнішні загрози. Недоліком цього методу можна вважати складність отримання інформації від експертів, яка вважається конфіденційною, наприклад, щодо матеріальної оцінки ризиків та суми збитків від них.

Також за допомогою анкетування експертів та певних показників якості розкриття інформації, в роботі [22] пропонується методика оцінювання такої складової економічної безпеки банків та банківської системи, як транспарентність. На нашу думку, цей показник є дуже важливим індикатором, оскільки свідчить про рівень довіри до системи та якість управління нею. Такої ж думки дотримується автор у своїй фундаментальній праці [7], здійснивши за методикою експрес-оцінювання рівня транспарентності банківської системи на основі 20 показників інформаційної прозорості (за даними автора він дорівнює 50% станом за 2015 рік).

В роботі авторів [25] доведено, що комплаєнс-ризик є багатоаспектним явищем, що розглядається як сукупний прояв основних видів функціональних ризиків, які формують і підвищують загальний рівень ризику та посилюють негативний

вплив на фінансову безпеку банків. Тому авторами пропонується модель обліку та контролю такого виду ризику, яка забезпечить учасників процесу контролю фінансової безпеки необхідною інформацією в динамічному режимі, що в свою чергу дозволить оцінити чутливість банку до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, вчасно розробити комплекс заходів для протидії загрозам.

Висновки з проведеного дослідження. Здійснивши аналіз існуючих методик, моделей та показників оцінювання економічної безпеки банківського сектору, дісталися висновків, що на сьогодні існує проблема не тільки вибору оптимальної кількості індикаторів оцінювання, але й обґрунтування ступеня їх здатності свідчити про час настання небезпечного стану. Також важливим аспектом при формуванні системи оцінювання економічної безпеки є врахування не тільки кількісних показників, а й тих, що відображають, наприклад, репутаційні, моральні ризики. Тобто на сьогодні дослідники не розробили комплексного підходу щодо оцінювання економічної безпеки банківського сектору, оскільки, по-перше, не існує чіткого термінологічного апарату стосовно понять «банківський сектор» та «економічна безпека банківського сектору», по-друге, є великий набір індикаторів, але немає системного їх групування та обґрунтування щодо їх здатності свідчити про настання загроз, по-третє, слід використовувати такі показники, які дозволять здійснювати прогнози настання загрозового стану.

Виходячи із вищезазначеного, напрямами подальших досліджень є розробка інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки банківського сектору з обґрунтуванням комплексного набору індикаторів та їх нормативних меж, а також на його основі побудова економіко-математичних моделей, які враховуватимуть розвиток та життєздатність банківського сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тимошенко О.В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави / О.В. Тимошенко // *Бізнес Інформ*. – 2014. – № 6. – С. 32-36.
2. Даниленко А.І. Теоретико-методологічні засади ідентифікації ризиків і загроз безпеці сектору державних фінансів / А.І. Даниленко, В.В. Зимовець // *Фінанси України*. – 2012. – № 10. – С. 3-19.
3. Зачосова Н.В. Теоретико-методичні засади побудови системи економічної безпеки фінансових установ / Н.В. Зачосова // *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. – 2016. – №1. – С. 45-55.
4. Вівчар О.І. Специфіка особливостей фінансово-економічної безпеки банківського контролю над економічною злочинністю / О.І.Вівчар, В.П. Мартинюк // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. – 2013. – Вип. 7(1). – С. 53-58.
5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України :

Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

6. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру : монографія / О.І. Барановський. – Ін-т економічного прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.

7. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ : монографія / Н.В. Зачосова. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2016. – 375 с.

8. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=28624809>.

9. Про схвалення процедур інспектування : Рішення правління НБУ від 01.11.2016 № 393/рш [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=40872344.

10. Методика рейтингового оцінювання для комерційних банків / Національне рейтингове агентство «Рюрік». – Київ, 2012. – 13 с.

11. Показники банківської системи [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.

14. Пестовська З.С. Індикатори фінансової безпеки банківської діяльності: макро- та мікроекономічний рівні [Електронний ресурс] / З.С. Пестовська. – Режим доступу : duan.edu.ua/uploads/finansy14-15/11137.doc.

13. Коваленко В.В. Структурні елементи й оцінювання рівня фінансової безпеки банківської системи / В.В. Коваленко / *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2013. – Вип. 9(1). – С. 191–199.

14. Ткаченко А.М. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи / А.М. Ткаченко, К.І. Маменко / *Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: Зб. наук. пр.* – Донецьк: ІЕП НАНУ, 2009. – С. 333-345.

15. Сак Т. Фінансово-економічна безпека комерційних банків України / Т. Сак // *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. – 2015. – №2. – С. 66-71.

16. Крупка І.М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І.М. Крупка // *Бізнес Інформ*. – 2012. – №6. – С. 168-175.

17. Кльоба Л.Г. Фінансова безпека та ризики банківської інвестиційної діяльності [Електронний ресурс] / Л.Г. Кльоба // *Інвестиції: практика та досвід. Електронне фахове видання*. – 2016. – №12. – С. 6-12. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2016/3.pdf.

18. Васильчишин О.Б. Кредитні ризики як індикатор фінансової безпеки банківської системи України [Електронний ресурс] / О.Б. Васильчишин // *Вісник Одеського національного ун-ту*. – 2016. – Т.21. – Вип. 7-1 (49). – С. 124-128. – Режим доступу : http://visnyk-onu.od.ua/journal/2016_21_7-1/29.pdf.

19. Жарій Я.В. Інтегрований підхід до ризик-менеджменту як основа економічної безпеки банківської системи / Я.В. Жарій // GR та PR менеджмент в контексті економічної безпеки : монографія / за ред. проф. Мігус І.П. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2014. – С. 30-54.

20. Евсеев С.П. Синергетический подход к оценке безопасности банковских систем / С.П. Евсеев [Електронний ресурс] // Системи обробки інформації. – 2016. – Вип. 4(141). – Режим доступу : file:///C:/Users/User/Downloads/soi_2016_4_19.pdf.

21. Модели и методы обеспечения банковской безопасности : монография / С.Н. Побережный, Б.А. Дадашев, А.Л. Пластун. – Сумы : ГВУЗ «УАБД НБУ», 2010. – 239 с.

22. Мігус І.П. Транспарентність банку як складова механізму забезпечення його економічної безпеки /

І.П. Мігус, Дудченко Н.В. // Бізнес Інформ. – 2013. – №10. – С. 322-327.

23. Моделювання управління життєздатністю комерційного банку : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Л.Н. Сергєєвої. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 360 с.

24. Сергієнко О.А. Моделювання структурних елементів фінансової безпеки комерційного банку / О.А. Сергієнко, І.М. Чуйко, Я.Ю. Солдатова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 1. – С. 238-248. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2015_1_30.

25. Жарій Я. Комплаєнс-модель процесу забезпечення фінансової безпеки комерційного банку [Електронний ресурс] / Я. Жарій, В. Куфаєва // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – №2(6). – С. 312-319. – Режим доступу: <http://ppeu.stu.cn.ua/tmp/pdf/260.pdf>.